

Website: GroteNete-waterverhaal- vanBalentotLier

Tool : knightlab.com/storymap

GROTE NETE, NATUURLIJK KLIMAATROBUUST

Duik mee in het verhaal van de Grote Nete. Een boeiende en rijke geschiedenis van economische naar ecologische stroom. Ontdek de plannen en acties van vandaag voor een natuurlijke en veilige stroom voor morgen.

In de vallei van de Grote Nete kan je heerlijk pallierteren langs mooie natuur, kastelen en watermolens. Rond de Grote Nete, de Loire van de Kempen, valt er veel te beleven. Die vallei moeten we koesteren. Daarom werken overheden en partners samen aan een natuurlijke en veilige vallei, gewapend tegen langdurige droogte en perioden van hevige neerslag.

Beeld: luchtfoto GN met meanders

GROTE NETE, KRONKELENDE STROOM

Om boordegenaars te beschermen tegen overstromingen moest water zo snel mogelijk afgevoerd worden. De Grote Nete werd op vele plaatsen rechtgetrokken. De oudste verordeningen dateren van 1437 onder hertog Filips de Goede. De rivier verloor in de loop der tijd heel wat van haar kronkels en werd enkele kilometers korter.

Nu weten we dat het rechtekken van een stroom in de bovenloop zorgt voor wateroverlast stroomafwaarts. Zeker als de afvoercapaciteit van de waterloop niet voldoende is. De klimaatverandering doet er met haar felle regenbuien nog een schepje bovenop. Bovendien bevinden zich in rechtgetrokken waterlopen stuwen waardoor vissen niet aan hoger gelegen paai- of voedselplekken geraken. Het laten hermeanderen van een waterloop biedt tegelijkertijd meer ruimte voor water, als natuurherstel.

De Vlaamse Milieumaatschappij (VMM) legde met financiële steun van het Visserijfonds een vispassage aan de Grote Nete aan de Hoolstmolen in Balen. Deze vispassage zorgt voor meer levenskansen in het Netebekken voor beekvissen zoals biermpje, rivierdonderpad, kopvoorn, serpeling, kwabaal, paling en ook de Natura 2000-soorten kleine modderkruiper en beekprik. In dit filmpje geeft Rudi Yseboodt van Agentschap voor Natuur en Bos meer tekst en uitleg bij dit schitterende visinitiatief!

Beeld: filmpje ANB/VMM aanleg vispassage aan Hoolstmolen

Locatie: Hoolstmolenstraat 1, 2490 Balen

VISSEN KUNNEN TERUG OP EXCURSIE

Ook de provincie Antwerpen zorgde voor een nieuw stukje kronkelende rivier in kader van het LIFE-project Keiheuvel – De Most. Hierbij werden belangrijke vismigratieknelpunten opgelost op de Kleine Hoofdgracht en Grote Nete in Balen. Hierdoor kunnen de vissen terug op excursie stroomopwaarts naar het brongebied in Limburg. Uit onderzoek blijkt dat de vissen, waaronder ook Europees belangrijke soorten zoals beekprik, de goede weg op gaan.

Beeld: Foto stuw op de Grote Nete (@provinciale dienst Integraal Waterbeleid (DIW))

Locatie: in de Kleine Hoofdgracht aan het kasteeldomein de Most te Balen

NATUURLIJKE SPONSWERKING TEGEN DROOGTE

Het menselijk ingrijpen in de natuurlijke loop van het water was vaak geen verbetering voor het landschap. Door het rechte trekken en indijken ging de natuurlijke relatie tussen beek en beekdal verloren.

Het natuurgebied de Vennen situeert zich in het oosten van de gemeente Balen, tussen het gehucht De Vennen en de rijksweg Balen-Leopoldsborg. Natuurpunt toverde dit gebied om tot een prachtig natuurgebied met grote natuurlijke en landschappelijke waarde. De provincie liet de oeverwallen langs de Kleine Hoofdgracht en verschillende percelen afgraven. Nieuwe meanders verzezen. Op deze manier kwam het water terug in contact met de valleigrond en kon de vallei weer als een natuurlijke spons functioneren. Deze regio, gelegen in het brongebied van de Grote Nete, is van nature zeer rijk aan water. Is er veel water, dan neemt de vallei het water op en zorgt voor buffering. Is er te weinig water, dan geeft ze het traag maar zeker af. Het herstellen van de dynamiek van de Grote Nete is van groot belang om de strijd tegen droogte te winnen.

Wandelbruggen en knuppelpaden zorgen ervoor dat dit prachtige gebied toegankelijk is voor recreatieve gebruikers. Wil je zelf een kijkje komen nemen, dan kun je via de website van Natuurpunt de wandelroute downloaden of afprinten.

Beeld: foto waterrijk gebied (@provinciale dienst Integraal Waterbeleid)

Locatie: in de Kleine Hoofdgracht aan het kasteeldomein de Most te Balen

GECONTROLEERD OVERSTROMEN BIJ HEVIGE AANHOUDENDE REGEN

In de vorige eeuwen stroomde de Grote Nete vooral door braakliggende gronden, moerassen en bossen die veel water opslorpen. Vandaag is dit niet meer zo. Door ontginning van woeste grond ging het sponseffect van ondermeer broekbossen verloren. De rivier werd op vele plaatsen ingedijkt. Door (overmatig) ruimen vooral in de bovenloop en de zijlopen kwamen ruimingsproducten terecht op de oevers.

De Scheppelijke Nete overstroomt regelmatig in het gebied tussen de Zuiderring, Toemaathoek, Gompeldijk en Gompelbaan in Mol. Dat water vloeide dan naar de vlakbij gelegen Burgemeesterloop. Stroomde er veel water naar de Burgemeesterloop, dan liepen de tuinen onder water en kwamen de woningen in gevaar.

De provincie liet eerder al de Burgemeesterloop verleggen onder de spoorweg door. In 2021 werd de laatste hand gelegd aan een nieuw natuurlijk overstromingsgebied, het Gompels Broek, langs de Scheppelijke Nete. Dankzij dit drassig gebied met broekbos en rietland kan 10.000 kubieke meter overtollig water opgevangen worden. Voor het beheer werkt de provincie samen met Natuurpunt. Het overstromingsgebied is publiek toegankelijk: je kan er langs het water fietsen of wandelen.

Beeld: filmpje DIW inhuldiging overstromingsgebied Gompels Broek

Locatie: tussen de Zuiderring en Gompelbaan te Balen

NATTE NATUUR ZORGT VOOR DROGE VOETEN WAAR HET MOET

In Zammel, waar de Nete en de Wimp vloeien, is de bodem grillig: hoog en droog en laag en nat door elkaar. Zand op de hoge rug en zompig in de vallei. Jaarlijkse overstromingen waren hier, zoals over de hele loop van de Nete, schering en inslag.

Op dit moment heeft de Grote Nete niet overal voldoende ruimte om veilig te overstromen. Met het Sigmaplan wil Vlaanderen de strijd aangaan tegen de klimaatverandering. In het Zammelsbroek neemt Vlaanderen maatregelen om de Grote Nete bij overvloedige regen veilig te laten overstromen door herstel van de winterbedding. Dat is het deel van de rivier dat doorgaans in de winter onder water komt te staan. Door maken van bressen in de dijk langs de Grote Nete, kan de rivier het Zammelsbroek in- en uitstromen.

In het natuurgebied Zammelsbroek ligt de klemtoon op het herstel van de natuurlijke vallei. De afdeling Natuur en Bos verwijderde samen met andere partners verlaten weekendverblijven, een voormalige visclub en uitheemse soorten zoals populieren. De natte natuur viert hier straks weer hoogtij met open water, rietpartijen en natte graslandpercelen. Dit komt ook de biodiversiteit ten goede en draagt bij aan een betere waterkwaliteit.

Gebieden met natte natuur zorgen voor een sponseffect nodig om perioden van droogte te overbruggen. Het zijn moeilijk toegankelijke stukken natuur om te koesteren waar tal van planten en dieren hun stekje vinden. Door aanleg van een knuppelpad met uitkijktoren kan iedereen volop genieten van de prachtige maar kwetsbare natuur. Blijf dus zeker op de wandelpaden en hou honden aan de leiband.

Beeld: Sigma toekomstbeeld Zammelsbroek

Locatie: tussen de Grote Nete (Geel/Laakdal) en Trichelhoek in Laakdal

LEVE(N)DE POELN, DE BEVOORRADERS VAN DE GRONDWATERTAFEL

Poelen zijn parels in het landschap en een bron van leven voor vogels, planten en amfibieën. Meestal zijn ze door de mens gegraven, op plaatsen die van nature nat zijn. Of ze ontstonden waar regen- en grondwater bleven staan. De poelen dienden om in water te voorzien of om het af te voeren. De plassen werden gebruikt als drinkplaats voor vee, voor huishoudwater, bevloeiing, om schapen in te wassen of als viskweekplaats.

In de vallei van de Grote Nete vind je zo nog wat putten die ontstaan zijn door het turfsteken of het winnen van moerasijzererts. Na het steken van de turf of het ijzererts bleven kleine langwerpige vijvertjes achter. Turf was een uitstekende brandstof ter vervanging van het schaarse hout.

Ook door dijkbreuken of overstromingen ontstonden er wielen of putten. Wielen zijn door de kracht van het water ontstaan, op de plek van de dijkdoorbraak. Het gat (het wiel) aan de binnenkant van de dijk werd zo diep uitgeschuurd door de kracht van het water dat op die plek geen nieuwe dijk kon worden gelegd. De meertjes achter de dijken zijn nu vaak natuurparadijsjes, maar eigenlijk zijn het littekens van de drama's die zich hier hebben afgespeeld.

De natuurlijke poelen passen in de visie om de vallei meer klimaatrobuust te maken. Op de bodem van poelen wordt geen vijverfolie aangebracht. Het water blijft erin staan omdat de grondwaterstand van de natuur hoog genoeg is. Het is een minibiotoop die barst van leven. Al het leven in de poel komt spontaan tot stand. Noem een poel geen vijver! Poelen leveren een onschatbare bijdrage aan de ontwikkeling van het Europese Natura 2000-netwerk.

Wil je ook graag een poel aanleggen of denk je hierover na? Als de locatie geschikt is, kan het Regionaal Landschap in jouw buurt je verder helpen. Zij doen heel veel voor het landschap en herstel van biodiversiteit in jouw buurt.

Beeld: foto DMN (Martine Verhelst) aanleg poel

Locatie: natuurgebied Rothoek in Westerlo

LEVE(N)DE (WATER)BODEM DOOR RUIMTE VOOR WATER

Vijftig jaar geleden was er van hoge dijken nog geen sprake. Op tijd en stond trad de Nete buiten haar oevers. De vallei werd gekenmerkt door beemden, moerassen en broekbossen.

De rivier heeft vandaag onvoldoende ruimte waardoor het gebied geen veerkracht heeft tegen de klimaatverandering. Voortschrijdend inzicht leert dat het anders moet. Dat juist water vasthouden ons kan wapenen tegen droogte en overstromingen en kansen biedt voor de natuur.

Door de snelle afvoer van water sleet de rivier op verschillende plaatsen haar bodem uit tot op de harde ijzerzandsteenlaag. Dit is een hard gesteente waarop de ontwikkeling van plantengroei niet mogelijk is.

Elke kleine ingreep in het herstel van de authentieke riviernatuur is een stap in de goede richting. Zo kan het rechte trekken van de Netedijk tussen 2 bochten ervoor zorgen dat er meer ruimte komt tussen de nieuwe dijk en de rivier. Hierdoor krijgt de Nete opnieuw meer ruimte en kan door natuurlijk bevoeien de waterbodembodem zich herstellen. Herstel van de waterbodembodem biedt kansen voor waterplanten, die op hun beurt zorgen voor het afremmen van het doorstromend water. Veiligheid primeert, dijken blijven nodig maar dit kan hand in hand gaan met versterken van natuur. Vanop de nieuwe dijk kunnen wandelaars van fietser straks genieten van het zicht op een gevarieerd landschap met ruimte voor natte natuur.

Beeld: @Louis Schoeters, archieffoto gepubliceerd in het boek “Vol zilveren tinteling” – Grote Nete zonder hoge kunstmatige dijken

Locatie: Grote Nete in Westerlo

AANVULLEN VAN DE (GROND)WATERRESERVES DOOR HERSTEL VAN DE VALLEI

De vallei van de Grote Nete kampt op tal van plaatsen met droogte door ingrepen van de mens. Water moest zo snel mogelijk doorstromen naar zee. Dat belemmert het natuurlijke functioneren van de vallei. Een ingedijkte rivier heeft ook gevolgen voor de grondwatertafel. Het water krijgt niet meer voldoende tijd om in de bodem te sijpelen en de grondwatertafel aan te vullen.

In het meest stroomafwaartse stuk – van de Hellebrug tot aan de van nature moerasrijke Herenbossen – zet Vlaanderen met het Sigmoplan in op de terugkeer van de oorspronkelijke vallei. De open en weinig bebouwde omgeving leent zich uitstekend voor de ontwikkeling van natte natuur met moeras. Door de dijk- en uitwateringsconstructies op bepaalde plaatsen weg te nemen, komen de zijrivieren weer in contact met de Grote Nete. Drempels op de bodem van de rivier creëren een nieuwe winterbedding. Als het winterpeil in het voorjaar stijgt en de dijken op goed gekozen plaatsen verlaagd worden, komt het winterbed af en toe onder water te staan. Deze

omgeving zal uitgroeien tot drassige plassen gebieden langs de rivier, rijk aan typische dieren en planten. Aan de oevers zullen brede rietkragen overgaan in natte graslanden.

Beeld: kaart Sigmaplan, gebied tussen de Hellebrug en de Herenbossen

Locatie: Grote Nete in Heist-op-den-Berg

WATERVEILIGHEID DOOR RUIMTE VOOR WATER

Wist je dat de Grote Nete ooit een economische stroom was? De rivier was ooit bevaarbaar vanaf Geel tot het mondingsgebied in Lier. Verschillende decreten en ordonnanties werden afgekondigd. Deze gaan ver terug in de tijd. In 1437 beval hertog Filips de Goede om over te gaan tot het ruimen en rechten van de Grote Nete. Boordegenaars werden verplicht om oevers recht af te steken, alle kruid te ruimen en geen struiken of enig ander houtgewas aan te planten langs de oevers. Zowel op de Grote Nete als op haar kleinere zijlopen mocht water nog opgehouden worden. De akkerbouw bloeide op in het mondingsgebied en tal van visvijvers werden aangelegd.

De klimaatverandering zorgt voor aanhoudende perioden van droogte afgewisseld met kortere maar heviger neerslagperioden. Neerslag kan soms zeer hevig zijn, denk maar aan de waterbom in de zomer van 2021. De afvoercapaciteit van de Grote Nete volstaat niet met vooral stroomafwaarts risico op wateroverlast.

Met het Sigmaplan zal Vlaanderen een communicerend systeem van vloedvlaktes aanleggen langs beide oevers van de Grote Nete in het mondingsgebied. Dit is slechts een van de vele acties die via de Blue Deal worden uitgerold in de strijd tegen overstromingen en waterschaarste / droogte. Met deze maatregelen in het kader van waterveiligheid zet Vlaanderen ook in op natuurherstel en beleving van het gebied.

Het mondingsgebied van de Grote Nete in Berlaar, Nijlen en Lier wordt een mooi stukje natuur van 54 hectare vol rietpartijen en open water. Extra natuur om in te vertoeven en te beleven. Wie weet tref je er over enkele jaren misschien wat planten- en diersoorten aan die het momenteel moeilijk hebben.

Beeld: foto DMN (Martine Verhelst), Grote Nete in mondingsgebied, aanleg vloedvlakte 6 en 7

Locatie: Mondingsgebied Grote Nete

AANDACHT VOOR INVASIEVE EXOTEN

Exoten zijn soorten die van nature niet voorkomen in de Vlaamse natuur, maar door toedoen van de mens hier terecht zijn gekomen. Een aantal van deze exoten verspreidt zich dusdanig snel dat ze een bedreiging vormen voor inheemse soorten en ecosystemen. Dit worden invasieve exoten genoemd. Bekende voorbeelden zijn de Amerikaanse vogelkers, reuzeberenklauw en Japanse duizendknoop.

Helaas komen ook in de vallei van de Grote Nete invasieve exoten voor, zoals Amerikaanse stierkikker en Chinese wolhandkrab. Deze soorten vragen aandacht bij het uitvoeren van werken om verspreiding ervan tegen te gaan.

Wist je dat de zwarte plastic rond vijvers of poelen duidt op de aanwezigheid van stierkikker? De zwarte plastic zorgt ervoor dat de kikker zich alvast niet in het gebied verder kan verspreiden. De kikkers worden gemiddeld meer dan 10 jaar oud. Ze allemaal afvangen is een onmogelijke klus.

Daarom loopt er in het gebied een proefproject dat de soort tracht uit te roeien door het kweken en uitzetten van steriele exemplaren.

Je kan invasieve exoten mee helpen bestrijden door ze te melden op 'waarnemingen.be'. Een snelle opsporing is belangrijk om tijdig te kunnen ingrijpen.

Beeld: foto DMN (Martine Verhelst) visvijvers met zwarte plastic er rond om verspreiding stierkikker tegen te gaan

Locatie: mondingsgebied Grote Nete in Nijlen

PALLIETERSTAD LIER

We zijn aangekomen op het eindpunt van het verhaal, Lier, waar de Grote Nete in de knoop geraakt met de Kleine Nete. Stroomafwaarts vanaf Lier heet de rivier gewoon Nete of ook wel Benedennete. Deze vloeit bij Rumst samen met de Dijle en vormt zo de Rupel, die uiteindelijk uitmondt in de Schelde.

Het verhaal start in feite net buiten de provincie Antwerpen in Limburgse Hechtel-Eksel. Vanuit het brongebied in het Limburgse Hechtel-Eksel glijdt de Grote Nete lenig naar het westen. Ze komt de provincie Antwerpen binnen in Balen. Kronkelend kabbelt ze verder door Meerhout, Mol, Geel, Laakdal, Westerlo, Herselt, Hulshout, Heist-op-den-Berg, Herenthout, Berlaar en Nijlen. Om uit te monden in het mooie Lier.

Beeld: Lier

Locatie: mondingsgebied, Lier, Sionbrug, samenvloeiing van de Kleine en Grote Nete